

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

КОСТЯНА ОКСАНА ВІКТОРІВНА

УДК [336.255.6:330.33] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІКИ З УРАХУВАННЯМ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Іванов Юрій Борисович,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мельник Віктор Миколайович,
ПВНЗ «Європейський університет»,
проректор з наукової роботи;

кандидат економічних наук, доцент
Серебрянський Дмитро Миколайович,
Науково-дослідний інститут фінансового права
Національного університету ДПС України,
директор.

Захист відбудеться «6» березня 2014 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр К 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «6» лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми: Розвиток економіки будь-якої держави і всього світового господарства є циклічним. Наслідки таких коливань бувають небезпечними як для економічної сфери (різка зміна обсягу бюджетних надходжень, виробництва, занепад чи необґрунтовано стрімкий розвиток окремих галузей економіки), так і для соціальної сфери (стрімкі коливання рівня безробіття, доходів населення, рівня та якості життя).

Для зниження негативних проявів циклічності в економіці застосовуються заходи антициклічної політики, серед яких важлива роль належить інструментам податкового регулювання. Їх застосування є особливо актуальним на стадії спаду, адже кризові явища – невід’ємна частина циклу функціонування ринкової економіки, що супроводжується стрімким зниженням ділової активності в державі. У період економічного спаду знижуються доходи підприємств, зменшується обсяг їх обігових коштів, внаслідок чого частина підприємств переходить до категорії збиткових, так, у 2008 р. частка збиткових підприємств в Україні дорівнювала 38,7% від їх загальної кількості, а в 2009 р. – 41,1%. Погіршення фінансових результатів підприємств негативним чином позначилося на тенденціях загальних макроекономічних показників економічного розвитку: в 2009 р. обсяг реального ВВП знизився на 14,8% порівняно з попереднім роком, протягом 2010 – 2013 рр. ситуація покращилася – спостерігалася тенденція до зростання, однак обсяг ВВП за цей період так і не досяг докризового рівня. Для протидії таким негативним наслідкам циклічності економічного розвитку в державі впроваджуються інструменти антициклічного податкового регулювання.

Дослідженням економічних циклів, механізмів антициклічного регулювання економіки країн займалися такі іноземні вчені, як А. Бернс, Дж. Кейнс, С. Кузнець, Р. Лукас, У. Мітчелл, Г. Менк’ю, К. Ромер, П. Самуельсон, Я. Тінберген, Дж. Тобін, Р. Фріш, М. Фрідман, Ф. фон Хайєк, Е. Хансен, Дж. Хікс, Р. Хоутрі, Й. Шумпетер та інші. Проблеми циклічності економічного розвитку та антикризового регулювання досліджуються у роботах українських та російських вчених С. Глазьева, В. Корнеєва, С. Мочерного, Б. Панасюка, К. Рудого, В. Сацика, Н. Татаренко, М. Кондратьєва, С. Меньшикова, Ю. Яковця та ін. Питання використання інструментів податкового регулювання з метою впливу на соціально-економічні процеси висвітлені у роботах З. Варналія, В. Вишневського, О. Василика, О. Данілова, В. Загорського, Ю. Іванова, М. Кизима, А. Крисоватого, В. Мельника, І. Майбурова, Д. Серебрянського, А. Соколовської, О. Тищенко, В. Федосова, С. Юрія, Т. Юткіної. Віддаючи належне значним здобуткам зазначених дослідників, слід зауважити, що деякі аспекти провадження податкового регулювання на різних стадіях економічного циклу, зокрема в умовах економічної кризи, методики вибору інструментів та кількісної оцінки економічних результатів їх застосування є недостатньо висвітленими в наукових працях. Необхідність вирішення означених проблем визначає актуальність теми дослідження, його теоретичну та практичну цінність, обумовлює мету, завдання та структуру.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Окремі положення дисертаційної роботи використані при виконанні планів науково-

дослідних робіт (НДР) Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця на тему «Соціальні аспекти податкової політики» (номер державної реєстрації 0109U008007), в рамках якої автором обґрунтовано прямий вплив циклічності економічного розвитку на соціальну сферу в Україні, що посилюється на стадії економічного спаду; НДР, що проводились на державне замовлення Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України «Наукові засади моніторингу та аналіз практики застосування норм Податкового кодексу України. Обґрунтування пропозицій щодо усунення неузгодженостей окремих норм податкового та іншого законодавства» (номер державної реєстрації 0111U006965), за якою автором досліджені наукові засади моніторингу нормативно-правових актів, у тому числі пов'язаних з податковим регулюванням антициклічної спрямованості; «Вплив системної кризи на стратегію соціально-економічного розвитку регіонів» (номер державної реєстрації 0109U007786) – автором проаналізовано та систематизовано інструментарій антициклічного регулювання, застосованого в період фінансово-економічної кризи в країнах світу; розроблено рекомендації щодо удосконалення податкового законодавства з метою посилення дієвості його антициклічної складової.

Мета та задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розвитку теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування інструментарію податкового регулювання економіки України, спрямованого на зниження негативних проявів циклічності економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено та вирішено такі задачі:

обґрунтувати та систематизувати теоретичні положення щодо циклічності економічного розвитку та необхідності здійснення антициклічного регулювання взагалі та антициклічного податкового регулювання зокрема;

розробити класифікацію інструментів податкового регулювання відповідно до стадії економічного циклу, на якій їх доцільно застосовувати;

обґрунтувати теоретико-методичний підхід до визначення напряму податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань розвитку економіки на основі аналізу та розмежування стадій середньострокових економічних циклів;

розробити методичне забезпечення визначення впливу зміни ставок за прямими податками на економічні процеси, визначити характеристики лагів податкового регулювання;

узагальнити зарубіжний досвід провадження антикризового податкового регулювання в період світової фінансово-економічної кризи;

визначити послідовність етапів формування інструментарію антициклічного податкового регулювання в Україні та розробити методичний підхід до оцінювання фінансово-економічних результатів його застосування;

змоделювати вплив інструментів податкового регулювання за податком на прибуток на обсяг прибутку підприємств та обсяг податкових надходжень за цим податком, на основі чого обґрунтувати і запропонувати законодавчі ініціативи.

Об'єкт дослідження – процес податкового регулювання економіки як складова антициклічної політики.

Предмет дослідження – теоретичні положення, науково-методичне

забезпечення щодо формування інструментарію податкового регулювання економіки на стадіях економічного циклу.

Методи дослідження. Методичну основу роботи становлять загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, а саме: *методи аналізу й синтезу* – для обґрунтування необхідності впровадження податкового регулювання з урахуванням циклічності економічного розвитку; *систематизації та класифікації* – для визначення інструментарію податкового регулювання відповідно до стадій економічного циклу; *трендового аналізу та декомпозиції часового ряду* – для визначення впливу зміни ставок за прямими податками на економічні процеси; *формалізації* – для визначення критеріїв оцінки інструментів податкового регулювання антициклічної спрямованості; *кластерного аналізу* – для групування держав світу з метою визначення особливостей провадження антикризового податкового регулювання в залежності від характеру розповсюдження кризових явищ; *експертного оцінювання* – для вибору інструментів антициклічного податкового регулювання; *таксономічного аналізу* – для визначення рівня економічного розвитку України протягом економічного циклу з метою розмежування стадій економічного циклу; *імітаційного моделювання* – для аналізу та прогнозування результатів впливу автоматичних стабілізаторів на економічні процеси, зокрема обсягів прибутку підприємств та бюджетних надходжень; *абстрагування* – при відборі змінних для імітаційного моделювання.

Інформаційною основою для написання дисертації стали законодавчі та нормативні документи, дані Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, статистичного комітету Європейського Союзу, Міжнародних організацій – Світового банку, Міжнародного валютного фонду та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Основними науковими результатами є теоретичні та методичні положення формування інструментарію антициклічного податкового регулювання, що полягають у такому:

удосконалено:

методичний підхід до оцінювання фінансово-економічних результатів застосування інструментів антикризового податкового регулювання, що, на відміну від існуючих, базується на розрахунку загального фінансово-економічного результату як суми результуючих компонент для бюджету і окремих платників податків, скорегованих на коефіцієнт, який відповідає темпу зниження валового внутрішнього продукту, що дозволяє визначити стабілізуючий вплив інструментів податкового регулювання на фінансово-економічні процеси;

послідовність етапів формування інструментарію антициклічного податкового регулювання, відповідно до якої, на відміну від інших, антициклічне податкове регулювання здійснюється як безперервний процес, що містить в собі дискреційну та недискреційну складові; це дозволяє більш обґрунтовано здійснювати корегування складу інструментарію податкового регулювання при зміні поточного фінансово-економічного становища в державі;

класифікацію локальних, системних та комплексних інструментів податкового регулювання, що, на відміну від існуючих, містить нову класифікаційну ознаку –

«стадія економічного циклу, на якій доцільно застосовувати податковий інструмент», за якою інструменти податкового регулювання розподілено на інструменти, що можуть бути впроваджені на стадії спаду та депресії або на стадії поживлення та піднесення; це дозволяє визначити адекватний інструментарій податкового регулювання для поточного періоду розвитку економіки через конкретизацію специфічних властивостей, характерних для стадії економічного циклу;

дістали подальшого розвитку:

методичне забезпечення виявлення впливу зміни ставок за прямими податками на тенденції зміни баз оподаткування, яке, на відміну від інших, враховує зовнішній лаг дискреційного податкового регулювання, що дозволяє здійснити порівняльний аналіз впливу на бази оподаткування зниження ставок за податками на доходи фізичних осіб та на прибуток підприємств; це сприятиме своєчасному впровадженню інструментів антициклічного регулювання для забезпечення сталого розвитку економіки;

теоретико-методичний підхід до визначення напряму податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань розвитку економіки, що, на відміну від інших підходів, базується на ідентифікації середньострокових економічних циклів та розмежуванні їх стадій; це дозволяє здійснити аналіз інструментів податкового регулювання, які впроваджувалися на кожній стадії циклу щодо їх анти- або проциклічної спрямованості.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення щодо формування інструментарію антициклічного податкового регулювання та оцінки фінансово-економічних результатів їх застосування, викладені автором у дисертації, доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій, використання яких дозволить знизити негативні прояви циклічності розвитку економіки.

Запропоновані автором пропозиції щодо посилення недискреційної складової податкового регулювання та подовження податкового періоду з податку на прибуток підприємств використано в роботі Державної податкової служби у Харківській області (довідка № 1784/10/06.1-11 від 02.04.2013 р.). Методичне забезпечення оцінювання економічних результатів застосування інструментів антикризового податкового регулювання та пропозиції щодо внесення змін до Податкового кодексу України використані Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України під час роботи над темою «Удосконалення механізмів податкового та бюджетного стимулювання розвитку реального сектору економіки» (довідка № 05/345 від 20.08.2013). Теоретичні положення дисертації щодо класифікації інструментів податкового регулювання в залежності від стадії економічного циклу знайшли своє відображення у навчальному процесі в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця в процесі підготовки магістрів за спеціальністю 8.03050803 «оподаткування» при викладанні дисципліни «Податкова політика та податкове регулювання» (довідка № 13/85-45-58 від 25.04.2013 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, де викладено авторський підхід до формування

інструментарію державного антициклічного регулювання. Автором використано лише ті ідеї, розробки та висновки, які є результатом власного наукового дослідження. Внесок автора у працях, що опубліковані у співавторстві, відображено у переліку публікацій наприкінці автореферату.

Апробація результатів. Найважливіші результати дослідження оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Ірпінь, 2011 р, 2012 р.); «Актуальные проблемы налоговой политики» (Єкатеринбург, 2012 р.); «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 2011 р., 2012 р., 2013 р.); «Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки» (Донецьк, 2011 р.); «Проблемы обеспечения безопасного развития современного общества» (Єкатеринбург, 2012 р.); «Наукові дослідження молоді – вирішенню проблем європейської інтеграції» (Київ, 2012 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 24 наукові праці, у тому числі підрозділи у 4-ох колективних монографіях, 10 статей у фахових наукових виданнях, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 9 матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 6,67 ум. друк. арк., з яких особисто здобувачу належить 5,62 ум. друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація викладена на 269 сторінках, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел з 301 найменувань на 31 сторінці, 7 додатків на 30 сторінках. Робота містить 25 таблиць (з них 7 на 11 повних сторінках) та 37 рисунків (з них 3 на 3 повних сторінках). Обсяг основного тексту дисертації складає 194 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено наукову новизну і прикладне значення отриманих результатів.

У **першому розділі роботи** – «Теоретичні аспекти формування антициклічного податкового регулювання економіки» – розглянуто теоретичні положення обґрунтування циклічного характеру економічного розвитку – природу циклічних коливань в економіці, обґрунтовано необхідність здійснення адекватного антициклічного регулювання, що витікає з неспроможності ринкової економіки до вирішення проблем, пов'язаних з циклічним характером економічного розвитку, які особливо загострюються на стадії спаду, що відбулося в період світової фінансово-економічної кризи, класифіковано інструменти дискреційного податкового регулювання відповідно до стадій циклу, на яких їх доцільно застосовувати.

Визначено, що циклічні коливання є об'єктивною закономірністю економічного розвитку для всіх країн світу, що призводять до негативних проявів економічного та соціального характеру особливо на стадії економічного спаду.

Аналіз теоретичних підходів, а також статистичних даних щодо циклічної динаміки економік держав показав, що вони постійно знаходяться у циклічному русі, при чому одночасно мають місце декілька видів циклічних хвиль різної довжини, що накладаються одна на іншу. Традиційною є чотирістадійна модель економічного циклу, яка включає в себе стадії піднесення, спаду, депресії,

пожвавлення. Кількісна і якісна характеристика стадій циклу залежить від властивостей конкретного економічного циклу, що аналізується.

Оскільки циклічний характер – невід’ємна складова економічного розвитку, необхідним є здійснення макроекономічного регулювання антициклічної спрямованості. У роботі проаналізовано завдання антициклічного регулювання і систематизовано їх відповідно до стадій циклу, для яких вони характерні.

Обґрунтування доцільності провадження антициклічного податкового регулювання виходить з переваг, що має застосування податкових інструментів над іншими методами антициклічного регулювання. У роботі класифіковано локальні, системні та комплексні інструменти податкового регулювання відповідно до стадій циклу, на якій їх доцільно впроваджувати. Фрагмент класифікації щодо локальних інструментів податкового регулювання наведено у табл.1.

Дослідження функцій податків продемонструвало, що поєднання податкового стимулювання суб’єктів в період економічного спаду та стримування в період зростання можна розглядати як вбудований стабілізатор, за допомогою якого відбувається певне згладжування циклічних коливань. При здійсненні податкового регулювання, що характеризується антициклічною спрямованістю, має місце стабілізаційний ефект.

Проаналізовано та визначено основні переваги та недоліки дискреційного та недискреційного податкового регулювання. Заходи дискреційного регулювання є тимчасовими і мають локальний характер, тому їх варто розглядати як доповнення до вбудованих стабілізаторів податкової системи.

Таблиця 1

Локальні інструменти податкового регулювання, що можуть застосовуватися на різних стадіях економічного циклу в Україні

Елемент податку	Інструменти податкового регулювання, які доцільно впроваджувати на стадії:	
	спаду, депресії	пожвавлення, піднесення
Податок на прибуток підприємств		
Ставка	Зниження базової ставки. Впровадження зниженої ставки для підприємств, що найбільше постраждали внаслідок спаду.	Впровадження підвищеної ставки для підприємств, що отримують надвисокі прибутки. Збільшення базової ставки.
Об’єкт та база	Звуження за рахунок пільг: виключення зі складу об’єкта оподаткування окремих видів доходів (наприклад, благодійна допомога, безоплатно отримані товари, іноземні дивіденди). Впровадження прискореної амортизації. Звільнення від оподаткування певних видів підприємств (податкові канікули).	Розширення об’єкта оподаткування (за рахунок скасування частини пільг, запроваджених в період спаду та депресії.)
Порядок розрахунку та сплати	Застосування податкових знижок, податкових кредитів. Застосування касового методу податкового обліку. Збільшення періоду перенесення збитків у майбутні та минулі податкові періоди.	Впровадження сплати авансових внесків. Скорочення періодів перенесення збитків.
Податкові періоди	Перехід до річного періоду.	Перехід до квартального періоду.

Елемент податку	Інструменти податкового регулювання, які доцільно впроваджувати на стадії:	
	спаду, депресії	пожвавлення, піднесення
Податок на додану вартість		
Ставка	Зниження базової ставки. Впровадження зниженої ставки на соціально важливі товари та послуги (або розширення кола операцій, для яких вона застосовується).	Збільшення базової ставки Впровадження підвищеної ставки для операцій з продажу предметів розкоші.
Об'єкт	Збільшення кількості операцій, що не оподатковуються, не є об'єктом оподаткування або оподатковуються за ставкою 0%.	Скорочення переліку операцій, до яких застосовується знижена ставка податку.
Платники	Збільшення граничного значення обсягу оподаткованих операцій для обов'язкової реєстрації платника, за рахунок чого може зменшитися кількість платників ПДВ.	Зниження граничного значення обсягу оподаткованих операцій для обов'язкової реєстрації платника, за рахунок чого може збільшитися кількість платників ПДВ.
Порядок розрахунку та сплати	Збільшення категорій платників, що мають право застосовувати квартальний податковий період. Перехід до касового методу податкового обліку. Спрощення процедури отримання бюджетного відшкодування.	Перехід до загального місячного податкового періоду.
Податок на доходи фізичних осіб		
Ставка	Зниження базової ставки. Впровадження зниженої ставки для платників, що отримують низькі доходи. Впровадження зниженої ставки для оподаткування окремих видів доходів (спадкування, операції з нерухомістю, депозити, дивіденди).	Підвищення базової ставки. Впровадження підвищеної ставки для громадян, чий дохід є надвисоким.
Об'єкт	Впровадження неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Виключення зі складу сукупного оподаткованого певних видів доходів (наприклад отриманих за вирощенні на власних ділянках продукти).	Включення до складу оподаткованого доходу додаткових видів доходів громадян (наприклад, доходів від депозитів).
Платники	Звільнення від оподаткування певних соціально незахищених категорій громадян.	Розширення кола платників.
Порядок розрахунку та сплати	Застосування податкових знижок та кредитів щодо витрат на соціально важливі продукти та послуги. Перегляд та розширення кола категорій громадян, що мають право користуватися податковою соціальною пільгою, збільшення її обсягу.	Скорочення переліку та обсягу податкових знижок та податкових кредитів.

За допомогою дискреційного регулювання можливе корегування негативних тенденцій, що характеризують кожен конкретний економічний цикл, дисбаланси в певних галузях економіки та видах діяльності, а також їх використання доцільне, коли дія вбудованих стабілізаторів є недостатньою.

У другому розділі роботи – «Аналіз застосування інструментів податкового регулювання на різних стадіях економічного циклу» – обґрунтовано теоретико-методичний підхід до визначення напряму податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань розвитку економіки, визначено характер податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань, розроблено методичне забезпечення визначення впливу зміни ставок за прямими

податками на економічні процеси, визначено характеристики лагів податкового регулювання, проаналізовано зарубіжний досвід антикризового регулювання в період світової фінансово-економічної кризи.

У відповідності з розробленим теоретико-методичним підходом до визначення напряму податкового регулювання в Україні за допомогою таксономічного аналізу побудовано модифікований таксономічний показник рівня розвитку економіки України для кожного року протягом 1996 – 2011 рр., що включає 8 показників, які характеризують темпи зростання основних проциклічних складових економічного розвитку (обсяг ВВП, обсяг роздрібного товарообороту, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, розмір реальної заробітної плати, обсяг виконаних будівельних робіт, обсяг виробництва промислової продукції, рівень споживчих цін, обсяг грошового агрегату М3). За допомогою методів статистичного групування визначено граничні значення модифікованого таксономічного показника для кожної зі стадій, це дозволило розмежувати їх (рис.1).

Рис. 1. Стадії економічного циклу та графічна інтерпретація модифікованого таксономічного показника рівня розвитку економіки України у 1996 – 2011 роках

На основі аналізу таксономічного показника рівня розвитку економіки України доведено, що в період з 1996 по 2007 рр. вітчизняна економіка пройшла повний цикл, що включав спад протягом одного року, депресію, яка тривала 3 роки, чотирирічне поживлення та чотирирічне піднесення. Зростаюча частина циклу тривала довше за спадаючу. Характер зростання був нерівномірним, особливо гостро це проявилось у період 2000 – 2001 рр., коли рівень показника розвитку за рік збільшився майже вдвічі. Спад 2008 р. – 2009 р. був стрімким. Стрибки в розвитку економіки, що спостерігалися при переході від стадії депресії до стадії поживлення і від стадії піднесення до стадії спаду, призводили до негативних проявів в економічному та соціальному житті держави. При стрімкому переході від піднесення до спаду негативні наслідки, такі як зниження доходів громадян, безробіття, зменшення обсягів виробництва, проявляються гостро та відразу, а при стрибку від депресії до піднесення негативні прояви не є відчутними для більшості

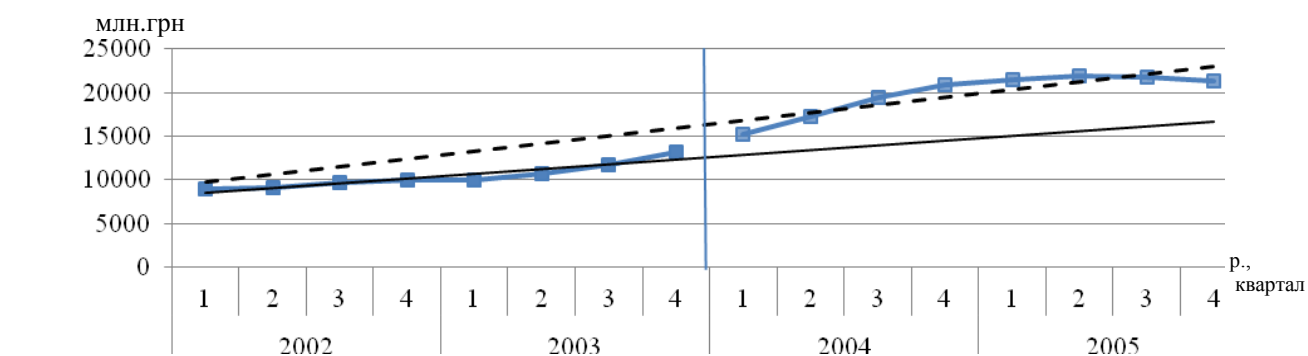
громадян. Викликані ними «перегриви» економіки призводять до дисбалансів в економічному розвитку.

За допомогою ретроспективного аналізу змін вітчизняного законодавства в контексті циклічності економічного розвитку встановлено, що податкове регулювання в Україні протягом 1996 – 2010 рр. мало проциклічний характер. Необґрунтована лібералізація оподаткування, що спостерігалася на стадії пожвавлення та піднесення, сприяла ще більшому підвищенню темпів економічного зростання, що характерно для цих стадій. На стадії спаду та депресії не впроваджувалося широкомасштабних пакетів заходів податкового регулювання, спрямованих на стимулювання економічного розвитку, а навпаки, відбувалося посилення податкового тиску.

Внаслідок аналізу часових лагів податкового регулювання визначено, що внутрішній лаг, який знаходиться у значній залежності від політичної ситуації в державі, в Україні може тривати від декількох місяців до декількох років. Зовнішній лаг податкової політики є коротшим за внутрішній, результати впливу на економічні процеси проявляються майже з перших податкових періодів. Визначено, що тривалість та характер такого впливу для різних інструментів є неоднаковими.

Відповідно до розробленого методичного забезпечення визначення впливу зміни ставок за прямими податками на економічні процеси, у дисертації застосовано методи декомпозиції часового ряду та трендовий аналіз, за допомогою яких визначено та порівняно результати застосування інструментів дискреційного характеру – зниження ставок за прямими податками: податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податком на прибуток підприємств (ППП) (рис. 2, рис 3). У роботі проаналізовано дані за 2002 – 2005 рр., тому що в 2004 р. відбулася одночасна зміна ставок за двома податками – ППП та ПДФО.

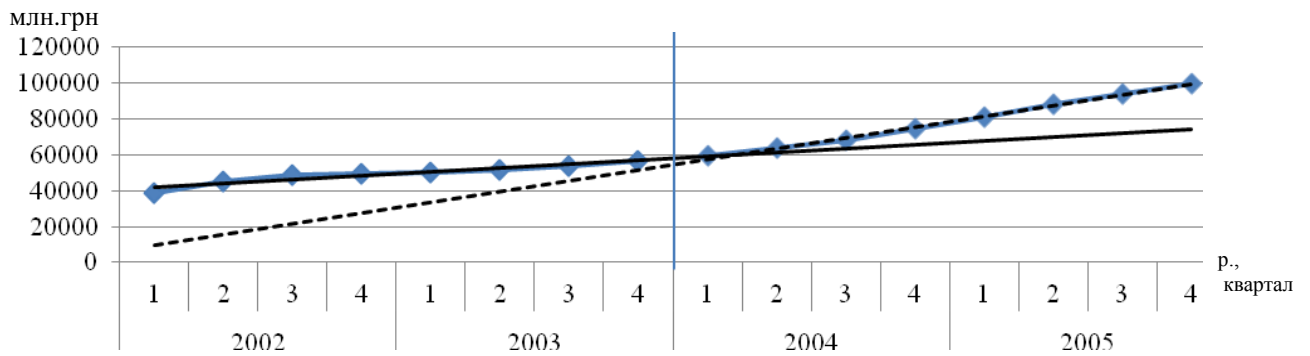
Визначено, що зниження ставок ППП та ПДФО веде до зміни тенденції зростання податкових баз. При зниженні ставки ППП відбувається помірне збільшення щоквартального приросту прибутків, яке веде до істотного збільшення значень прибутків в перші періоди (до 15.4% за квартал).

*Примітка — обсяг прибутку підприємств від звичайної діяльності без урахування сезонних коливань; — лінія тренду прибутку підприємств від звичайної діяльності в 2002 – 2003 рр.; рівняння лінії тренду $y = 548,56x + 7972$, де y – обсяг прибутку підприємств відповідно до трендового прогнозу в кварталі x ; $R^2 = 0,8806$;

- - - лінія тренду прибутку підприємств від звичайної діяльності в 2004 – 2005 рр.; рівняння лінії тренду $y = 880,09x + 8939,6$, де y – обсяг прибутку підприємств відповідно до трендового прогнозу в кварталі x ; $R^2 = 0,7684$.

Рис. 2. Тенденції зміни баз оподаткування податком на прибуток до та після зниження ставки з податку в 2004 р.

*Примітка — ромб — обсяг доходів громадян без урахування сезонних коливань;
 — суцільна лінія — лінія тренду доходів громадян у 2002 – 2003 рр.; рівняння лінії тренду $y = 2154,6x + 39617$, де y – обсяг доходів громадян відповідно до трендового прогнозу в кварталі x ; $R^2 = 0,907$;
 - - - пунктирна лінія — лінія тренду доходів громадян у 2004 – 2005 рр.; рівняння лінії тренду $y = 5985,3x + 3936,9$, де y – обсяг доходів громадян відповідно до трендового прогнозу в кварталі x ; $R^2 = 0,995$.

Рис. 3. Тенденції зміни баз оподаткування податком з доходів фізичних осіб до та після зниження ставки та переходу до пропорційної шкали оподаткування в 2004 р.

У подальшому зростання прибутків відбувається з невеликим щоквартальним темпом приросту (до 2%), а в деякі періоди навіть спостерігається зменшення прибутку порівняно з попереднім кварталом (до -1,7%) через те, що збільшення кута нахилу лінії тренду є неістотним.

Отже зменшення ставки ППП веде до збільшення прибутків підприємств, причому відбувається це майже відразу після впровадження, а збільшення обсягу прибутку є досить значними, однак тенденція до зростання нестабільна і досить швидко може змінитися на протилежну. При зміні прогресивної шкали ставок ПДФО на пропорційну і зменшення ставки відбувається значне збільшення середнього рівня зміни щоквартальних прибутків підприємств (з 3,3% до 7,2%).

За допомогою кластерного аналізу розподілено 34 зарубіжні країни на 4 групи за ступенем розповсюдження кризових явищ на ринок праці, монетарну сферу та рівень державних запозичень у країнах світу в 2009 р. Виділено характерні особливості антикризового податкового регулювання для кожної групи.

У результаті узагальнення світового досвіду антикризового регулювання визначено, що в період кризи відбулася істотна лібералізація та зменшення податкового навантаження за податком на прибуток, а також впроваджено низку заходів, що спрямовані на стимулювання економічної активності підприємств у більшості держав світу. Світовою тенденцією стало посилення стимулюючої функції оподаткування прибутку підприємств і зниження його фіскального значення.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення формування інструментарію антициклічного податкового регулювання економіки» – наведено послідовність етапів формування інструментарію антициклічного податкового регулювання та методичний підхід до оцінювання фінансово-економічних результатів його застосування, змодельовано вплив інструментів податкового регулювання за податком на прибуток на обсяг прибутку підприємств та податкових надходжень, сформульовано законодавчі ініціативи щодо провадження антициклічного регулювання.

Запропоновано послідовність етапів формування інструментарію антициклічного регулювання (рис. 4), в рамках якої вибір інструментів податкового регулювання здійснюється в декілька етапів. З групи інструментів, що відповідно до класифікації можуть бути застосовані на дослідженій стадії циклу, експертами обираються найбільш доцільні, тобто ті, що призводять до найбільшого позитивного впливу на економічні та соціальні процеси.

Найбільш доцільні інструменти визначаються за ступенем впливу на економічні процеси, впливу на соціальну сферу, охоплення економіки, стимулюючого (стримуючого) впливу на економічних суб'єктів та відповідності поточним економічним завданням.

На наступному етапі будуються моделі, що імітують впровадження обраного інструментарію, на основі прогнозних показників обираються інструменти, фінансово-економічний результат застосування яких є найвищим.

Фінансово-економічний результат застосування інструментів податкового регулювання запропоновано визначити за критеріями:

1) фінансово-економічний результат для економічних суб'єктів полягає у визначенні збільшення (зменшення) обсягу прибутку підприємства (у випадку, якщо дію інструменту спрямовано на юридичних осіб) та (або) чистого доходу населення (якщо дію спрямовано на фізичних осіб) (1):

$$P_c = \left(\sum_{i=1}^N \frac{(P_{\text{нов.с.і}} - B_{\text{впров.с.і}} - 1)}{P_{\text{баз.с.і}}} \right) * 100 \quad (1)$$

де P_c – фінансово-економічний результат від впровадження заходів антициклічного

податкового регулювання для суб'єктів – платників податків (підприємств та громадян), %;

N – кількість періодів, за якими розраховується фінансово-економічний результат;

$P_{\text{нов.с.і}}$ – обсяг прибутку суб'єктів – платників податків (підприємств та громадян)

при впровадженні інструменту податкового регулювання в i -тому періоді, млн. грн;

$B_{\text{впров.с.і}}$ – витрати суб'єктів – платників податків (підприємств та громадян), що

пов'язані з впровадженням інструменту в i -тому періоді, млн. грн;

$P_{\text{баз.с.і}}$ – обсяг прибутків суб'єктів – платників податків (підприємств та громадян)

за базових умов в i -тому періоді, млн. грн;

2) фінансово-економічний результат для бюджету визначається як оцінка збільшення (зменшення) обсягу бюджетних надходжень у результаті впровадження обраного інструменту антициклічного регулювання (2):

$$P_b = \left(\sum_{i=1}^N \frac{(H_{\text{нов.б.і}} - B_{\text{впров.б.і}} - 1)}{H_{\text{баз.б.і}}} \right) * 100 \quad (2)$$

де P_b – фінансово-економічний результат впровадження заходів антициклічного

податкового регулювання для бюджету, %;

$H_{\text{нов.б.і}}$ – бюджетні надходження при впровадженні інструмента податкового

регулювання в i -тому періоді, млн. грн;

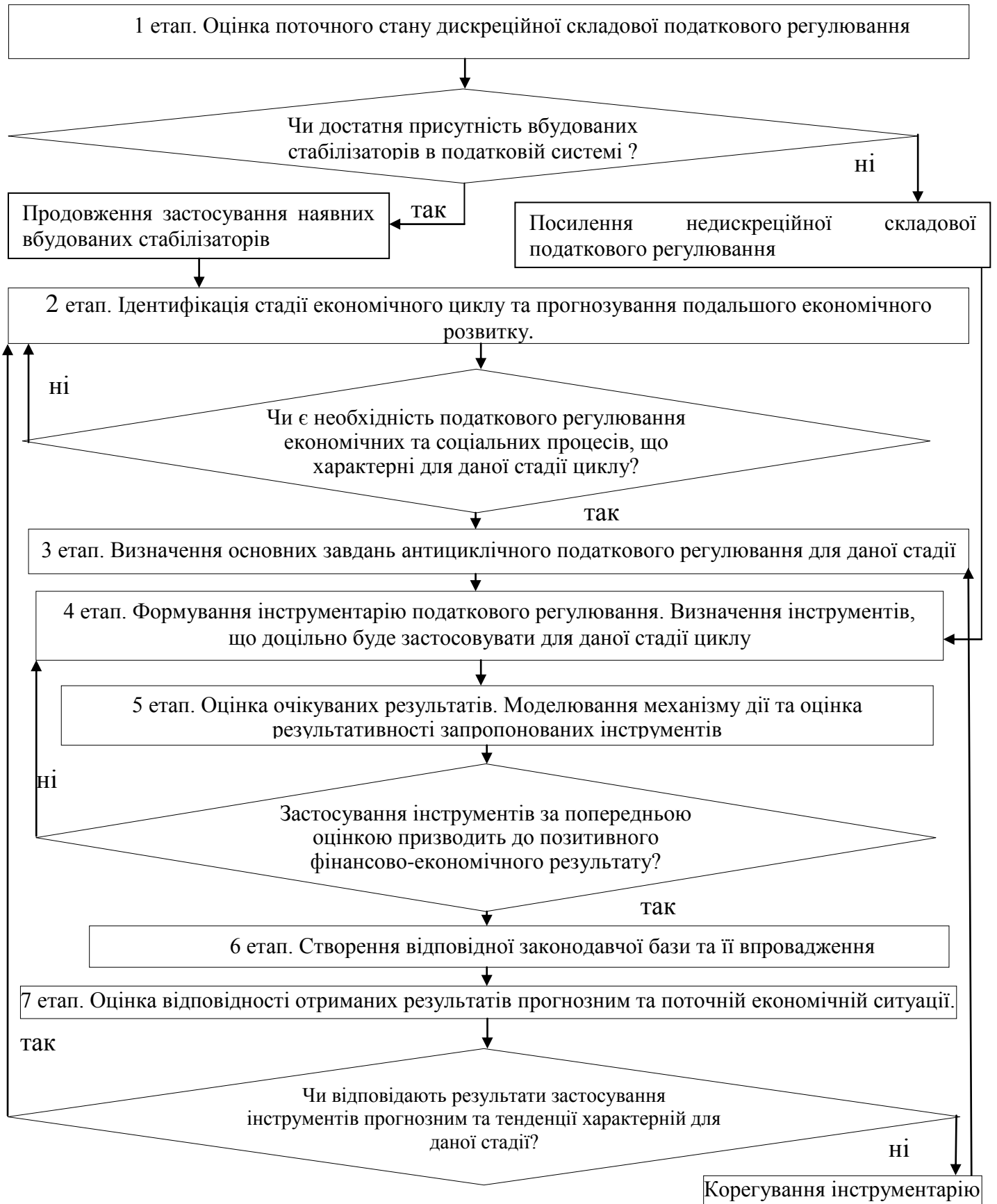

Рис. 4. Послідовність етапів формування інструментарію антициклічного податкового регулювання економіки

$B_{\text{впр.б.і}}$ – витрати держави, що пов'язані з упровадженням інструменту в і-тому періоді, млн. грн;
 $H_{\text{баз.б.і}}$ – бюджетні надходження за базових умов у і-тому періоді, млн. грн;

Для стадії спаду розроблено методичний підхід до оцінювання фінансово-економічних результатів застосування інструментів антикризового податкового регулювання. Визначення фінансово-економічного результату застосування антикризових інструментів податкового регулювання запропоновано здійснювати шляхом корегування загального фінансово-економічного результату на коефіцієнт, який відповідає темпу спаду ВВП у країні. Розрахунок фінансово-економічних результатів застосування інструментів антикризового регулювання на етапі розробки інструментарію антикризового податкового регулювання дозволяє визначити стабілізуючий ефект інструменту відносно спадної тенденції, що характерна для стадії циклу, завдяки чому доведено прийняти обґрунтоване рішення про впровадження інструментів податкового регулювання.

Для посилення недискреційної складової антициклічного податкового регулювання розглядалося три варіанти інструментарію; в результаті оцінки варіантів за 5 критеріями найбільший бал отримав інструмент «впровадження прогресивної шкали ставок з ППП». Для нього побудовано імітаційні моделі, використання яких дозволило дослідити вплив інструменту на економічні процеси. При побудові моделі тривалість однієї стадії циклу визначалася рівною 4 рокам (весь цикл 16 років), оскільки такою в середньому є тривалість стадії за результатами аналізу циклічності економічного розвитку України. Внаслідок експериментів з моделями виявлено, що прогресія ставок з податку на прибуток підприємств, застосування якої веде до найвищих фінансово-економічних результатів є такою: 5% для малих, 16% для середніх та 17,5% для великих підприємств.

Обсяг надходжень з податку на прибуток до бюджету при прогресивній шкалі ставок за один економічний цикл буде на 2.9 млрд. грн більше ніж за пропорційної ставки (рис. 5).

Рис. 5. Надходження з податку на прибуток підприємств при застосуванні прогресивної та пропорційної шкали ставок

Протягом одного економічного циклу (16 років) обсяг прибутку вітчизняних

підприємств із застосуванням прогресивної шкали на 30,9 млрд. грн перевищуватиме прибуток, який отримували би підприємства у випадку застосування пропорційної ставки податку впродовж даного періоду.

За результатами моделювання визначено, що внаслідок застосування пропорційної шкали за податком на прибуток відбудеться зростання прибутку підприємств, що призведе до збільшення надходжень до Державного бюджету.

Для стадії спаду було запропоновано 9 інструментів антикризового податкового регулювання, за результатами оцінювання варіантів експертами найбільшу суму балів набрав інструмент «подовження податкового періоду з ППП до року». Для нього побудовано імітаційну модель, за допомогою якої досліджено вплив впровадження даного інструменту на обсяг прибутку підприємств. Внаслідок подовження податкового періоду з ППП до року прибуток підприємств за 4 роки збільшиться на 935 млн. грн, порівняно з базовим варіантом. Це відбуватиметься за рахунок збільшення вільних обігових коштів підприємств, що передчасно не відволікатимуться на сплату податків. За 4 роки фінансово-економічний результат застосування зазначеного антикризового інструменту для бюджету становитиме 55%, тобто внаслідок його впровадження обсяг доходів бюджету зросте на 55%; фінансово-економічний результат від застосування антикризового заходу для підприємств становитиме 92%, тобто їх прибутки збільшаться на 92%.

За результатами моделювання сформульовано законодавчі ініціативи щодо впровадження прогресивної шкали оподаткування та подовження податкового періоду з податку на прибуток, що сприятиме зниженню негативних проявів циклічності у вітчизняній економіці.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних, методичних та практичних аспектів щодо формування інструментарію податкового регулювання економіки України дозволило вирішити науково-практичне завдання їх поглиблення та удосконалення. До найбільш значущих висновків і рекомендацій належать такі.

1. Циклічний характер економічного розвитку притаманний всім сучасним економічним системам. Зазвичай одночасно мають місце циклічні хвилі різної довжини, що накладаються одна на одну. Доцільність провадження антициклічного регулювання обумовлюється негативними наслідками для економіки та соціальної сфери, що викликані циклічністю економічного розвитку.

2. Для зниження негативних проявів циклічності розвитку економіки класифіковано локальні, системні та комплексні інструменти податкового регулювання, відповідно до стадії циклу, на якій їх доцільно використовувати.

3. Обґрунтовано теоретико-методичний підхід до визначення напряму податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань розвитку економіки на основі аналізу та розмежування стадій середньострокових економічних циклів. Виділено короткострокові та середньострокові цикли економічного розвитку України, розмежовано їх стадії. Аналіз середньострокового циклу довів, що у його зростаючій частині розвиток економіки був досить нерівномірним, особливо стрімкі стрибки відбувалися на стадіях поживлення та піднесення. Надвисокі показники економічного розвитку, з одного боку, є

позитивним явищем, метою економічної політики будь-якого уряду, та, з іншого боку, таке надстрімке економічне зростання посилює внутрішні протиріччя економічної системи, призводить до суттєвих дисбалансів розвитку. На основі ретроспективного аналізу податкового законодавства визначено, що податкове регулювання в Україні мало ациклічну спрямованість.

4. У результаті застосування методичного забезпечення визначення впливу зміни ставок за прямими податками на економічні процеси встановлено, що при зниженні ставки ППП відбувається істотне збільшення обсягів прибутків підприємств в перші періоди, в подальшому ж темп росту сповільнюється. Внаслідок зміни ставки ПДФО відбувається зростання бази оподаткування – доходів громадян, такі результати мають місце майже відразу, однак в перші періоди вони є не дуже значними, а тенденція до зростання тривалою. Аналіз вітчизняного законодавства довів, що внутрішній лаг податкового регулювання в Україні може тривати від декількох місяців до декількох років. Зовнішні лаги податкового регулювання за ППП та ПДФО при зміні ставок даних податків відрізняються між собою.

5. Для узагальнення зарубіжного досвіду антикризового податкового регулювання 34 країни світу розподілено на 4 групи за ступенем розповсюдження кризових явищ. Для кожної з них виділено характерні риси антикризового податкового регулювання. Визначено, що в цілому спостерігалася істотна лібералізація оподаткування, зменшення податкового навантаження за корпоративним податком, а також впровадження заходів, що спрямовувалися на стимулювання економічної активності підприємств.

6. Доведено, що вибір інструментів податкового регулювання доцільно здійснювати в декілька етапів: визначення експертами доцільних для стадії циклу інструментів за критеріями, побудова моделей, що імітують впровадження обраних інструментів, вибір тих інструментів, фінансово-економічний результат застосування яких є найкращим. Оцінювання економічних результатів застосування інструментів антикризового податкового регулювання відповідно до розробленого методичного підходу дасть змогу врахувати інтереси і суб'єктів регулювання на яких спрямовується дія інструмента, і держави. Застосування запропонованої послідовності етапів антициклічного податкового регулювання дозволить знизити негативні прояви циклічності економічного розвитку.

7. Для посилення недискреційної складової антициклічного регулювання змодельовано впровадження прогресивної шкали оподаткування податком на прибуток підприємств зі ставками 5%, 16% та 17,5%, для малих, середніх та великих підприємств відповідно. Даний інструмент виконуватиме роль стабілізатора циклічних коливань, а також приведе до позитивного ефекту як для розвитку підприємництва взагалі, так і для доходної частини Державного бюджету. За допомогою імітаційного моделювання визначено, що застосування річного податкового періоду з ППП на стадії спаду вестиме до збільшення обігових коштів підприємств та посилення їх фінансової стійкості. Сформульовано законодавчі ініціативи щодо внесення змін до Податкового кодексу України та впровадження даних інструментів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділи у колективних монографіях

1. Костяна О. В. Особливості оподаткування суб'єктів господарювання в умовах фінансової кризи / О. В. Костяна // Проблеми розвитку корпоративного податкового менеджменту : монографія ; за заг. ред. д.е.н., проф. Іванова Ю. Б. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – С. 61–80.

2. Костяна О. В. Антикризова податкова політика та соціальний розвиток / О. В. Костяна // Соціальні аспекти податкової політики : монографія; за заг. ред. д.е.н., проф. Іванова Ю. Б. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – С. 138–150.

3. Костяна О. В. Соціальна складова антикризової податкової політики. / О. В. Костяна // Податкове регулювання соціального розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні : монографія ; за заг. ред. д.е.н., проф. Ю. Б. Іванова. – Х. : ФОП Александра К. М., ВД «ІНЖЕК», 2012. – С. 167–178.

4. Іванов Ю. Б. Лаги інструментів дискреційної податкової політики / Ю. Б. Іванов, О. В. Костяна // Фискальне регулювання циклических коливань в економіці: теорія і практика : монографія ; под ред. к.е.н., проф. А. Д. Данилова. – К. : ДКС-центр, 2013. – С. 86–99.

Особистий внесок автора: досліджено вплив зміни ставок за ПДФО та ППП на бази оподаткування за цими податками, визначено лаги податкового регулювання за прямими податками.

Публікації у фахових виданнях

5. Іванов Ю. Б. Податкове регулювання як складова антикризової економічної політики України / Ю. Б. Іванов, О. В. Костяна // Економіка розвитку. – 2009. – № 4 (52). – С. 46–50.

Особистий внесок автора: визначено роль податкового регулювання в системі державного антициклічного регулювання.

6. Костяна О. В. Мережі антикризового податкового регулювання в Україні і Російській Федерації / О. В. Костяна // Управління розвитком : збірник наукових праць. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 4 (80). – С. 77–80.

7. Іванов Ю. Б. Антициклічна складова податкової політики держави / Ю. Б. Іванов, О. В. Костяна // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіонів в умовах викликів глобалізації : збірник наукових праць. – Донецьк : ІЕП, 2011. – Т. 2. – С. 366–377.

Особистий внесок автора: здійснено порівняльний аналіз дискреційного та недискреційного податкового регулювання.

8. Костяна О. В. Формування податкової політики в контексті євро інтеграційних процесів з урахуванням циклічності економічного розвитку / О. В. Костяна // Управління розвитком : збірник наукових праць. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 5 (102). – С. 165–167.

9. Зима О. Г. Роль податкової політики в посткризовому відновленні України / О. Г. Зима, О. В. Костяна // БизнесИнформ. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 41–43.

Особистий внесок автора: проаналізовано заходи антикризового податкового регулювання в Україні в період світової фінансової кризи.

10. Костяна О. В. Циклічні коливання як об'єктивна закономірність економічного

розвитку України / О. В. Костяна // Економічний аналіз : збірник наукових праць. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка», 2011. – Вип. 9. – Ч. 1 – С. 163–167.

11. Іванов Ю. Б. Антикризова податкова політика як інструмент фінансового оздоровлення підприємств / Ю. Б. Іванов, О. В. Костяна // Формування ринкової економіки в Україні. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 26. – Ч. 1– С. 224–237.

Особистий внесок автора: здійснено систематизацію інструментів податкового регулювання, що впроваджувалися в період фінансово-економічної кризи в країнах світу

12. Костяна О. В. Аналіз впливу заходів дискреційної податкової політики на бази оподаткування прямих податків / О. В. Костяна // Бізнес Інформ. – 2012. – № 7. – С. 141–145.

13. Костяная О. В. Применение локальных инструментов налогового регулирования соответственно стадии экономического цикла / О. В. Костяная // Управління розвитком : збірник наукових праць. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – № 6 (146). – С. 149–152.

14. Костяна О. В. Посилення не дискреційної складової державного антициклічного регулювання в Україні / О. В. Костяна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 3. – Ч. 1 – С. 264–270.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

15. Ревенко О. В. Особенности налоговой политики Украины в контексте цикличности развития экономики / О. В. Ревенко, О. В. Костяная // Налоги и финансовое право. – 2012. – № 4. – С. 317–323.

Особистий внесок автора: здійснено ретроспективний аналіз українського податкового законодавства в контексті циклічності економічного розвитку.

Матеріали і тези наукових конференцій

16. Костяна О. В. Податкова реформа в Україні та її вплив на циклічні коливання економічного розвитку / О. В. Костяна // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (Ірпінь, 17-18 березня 2011р.). – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2011. – Ч. 1. – С. 150–151.

17. Костяна О. В. Щодо антициклічної спрямованості податкового регулювання / О. В. Костяна // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 19-20 травня 2011 р.). – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2011. – С. 216–218.

18. Костяна О. В. Оподаткування податком на прибуток підприємств в Україні на різних стадіях економічного циклу / О. В. Костяна // Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 11-12 листопада 2011 р.). – Донецьк : ДНУЕТ, 2011. – С. 283–287.

19. Костяна О. В. Трансформації податкових систем країн Європи в період фінансово-економічної кризи / О. В. Костяна // Гармонізація оподаткування в умовах

глобалізацій них та інтеграційних процесів : зб. тез II Міжнародної науково-практичної конференції (Ірпінь, 15-16 березня 2012 р.). – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2012. – Ч. 1. – С. 183–184.

20. Костяна О. В. Антикризова податкова політика держави як інструмент забезпечення фінансової стійкості підприємств / О. В. Костяна // Наукові дослідження молоді – вирішення проблем європейської інтеграції : збірник наукових статей Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 12–13 квітня 2012 р.). – К. : УБС НБУ, 2012. + 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

21. Костяная О. В. Оценка внутреннего лага налоговой политики Украины / О. В. Костяная // Актуальные проблемы налоговой политики : сборник статей участников IV Международной научно-практической конференции молодых налоговиков (Екатеринбург, 15–16 апреля 2012 г.). – Екатеринбург : УрФУ, 2012. – С. 253–258.

22. Костяна О. В. Щодо ідентифікації стадій економічного циклу при провадженні дискреційної податкової політики / О. В. Костяна // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10-11 травня 2012 р.). – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2012. – С. 249–250.

23. Костяная О. В. Идентификация стадий экономического цикла при осуществлении дискреционной налоговой политики / О. В. Костяная // Проблемы обеспечения безопасного развития современного общества : сборник трудов III Международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 21–23 июня 2012 г.). – Екатеринбург : УФУ, 2012. – С. 163–168.

24. Костяна О. В. Удосконалення системи випереджаючих індикаторів ділової активності для економіки України / О. В. Костяна // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 23-24 травня 2013 р.). – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2013. – С. 172–175.

АНОТАЦІЯ

Костяна О. В. Формування інструментарію податкового регулювання економіки з урахуванням циклічності економічного розвитку. -Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2014.

Дисертаційна робота присвячена розвитку теоретичних положень і методичних підходів до формування інструментарію податкового регулювання економіки України, розроблення методичних рекомендацій, спрямованих на зниження негативних проявів циклічності економічного розвитку. Обґрунтовано необхідність провадження податкового регулювання економіки з урахуванням циклічності її розвитку. Сформульовано теоретико-методичний підхід до визначення напряму податкового регулювання в Україні відносно циклічних коливань розвитку економіки на основі розмежування стадій середньострокових економічних циклів. Визначено послідовність етапів формування інструментарію антициклічного податкового регулювання. Обґрунтовано доцільність впровадження прогресивної

шкали оподаткування податком на прибуток підприємств зі ставками 5%, 16% та 17,5% для малих, середніх та великих підприємств відповідно. Розроблено методичне забезпечення, що дозволяє оцінити фінансово-економічні результати застосування інструментів антициклічного податкового регулювання.

Ключові слова: циклічність економічного розвитку, інструментарій податкового регулювання, стадії економічного циклу, антициклічне податкове регулювання, фінансово-економічні результати.

АННОТАЦІЯ

Костяна О. В. Формирование инструментария налогового регулирования экономики с учетом цикличности экономического развития – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит – Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена развитию теоретических положений и методических подходов к формированию инструментария налогового регулирования экономики Украины, разработке методических рекомендаций, направленных на снижение негативных проявлений цикличности экономического развития, предложены законодательные инициативы.

Обоснованы и систематизированы теоретические положения относительно цикличности экономического развития. Доказана необходимость осуществления макроэкономического регулирования с учетом цикличности экономического развития, определены преимущества применения инструментов антициклической политики государства налогового характера.

Разработан теоретико-методический подход к определению направлений налогового регулирования в Украине относительно циклических колебаний развития экономики на основе анализа и разграничении стадий среднесрочных экономических циклов. Выделены краткосрочные и среднесрочные циклы в экономическом развитии Украины, разграничены их стадии, проанализированы циклические закономерности, характерные для каждой из стадий.

Установлен характер влияния изменения ставок прямых налогов, а именно налогов на прибыль предприятий и на доходы граждан, на экономические процессы, определены характеристики внутреннего и внешнего лагов налогового регулирования.

Проанализирован зарубежный опыт осуществления антикризисного налогового регулирования в период мирового финансово-экономического кризиса в ведущих экономиках мира.

Обоснована целесообразность усиления недискреционной составляющей антициклического регулирования в Украине за счет внедрения прогрессивной шкалы налогообложения налогом на прибыль предприятий по ставкам 5%, 16% и 17,5%, для малых, средних и крупных предприятий соответственно. Данное внедрение, кроме того, что будет выполнять роль стабилизатора циклических колебаний, приведет также к положительному финансово-экономическому эффекту как для развития предпринимательства, так и для доходной части Государственного бюджета. Состоится перераспределение налоговой нагрузки – основная тяжесть

налогового бремени по налогу на прибыль ляжет на крупные и средние предприятия, малый же бизнес, будет платить гораздо меньше, вследствие чего получит мощный стимул для дальнейшего развития.

Осуществлена оценка альтернативных инструментов антикризисного налогового регулирования, в результате чего обоснована целесообразность продления налогового периода по налогу на прибыль предприятий с квартала до года, что предупредит преждевременное отвлечение оборотных средств предприятий на уплату налогов – это усилит их финансовую устойчивость.

Определена последовательность этапов формирования инструментария антициклического налогового регулирования в Украине, рассматривающая антициклическое налоговое регулирование как непрерывный процесс. В рамках данной последовательности сформирован подход к выбору инструментов антициклического налогового регулирования, применение которого позволит отобрать из ряда инструментов те, использование которых целесообразно при текущих экономических условиях.

Разработано методическое обеспечение оценки экономического результата применения инструментов антикризисного налогового регулирования, что даст возможность, во-первых, учесть интересы и субъектов регулирования, на которых направлено действие инструмента, и государства, а, во-вторых, определить стабилизирующий эффект данного инструмента относительно тенденции спада, которая является характерной для данной стадии цикла.

Ключевые слова: цикличность экономического развития, инструментарий налогового регулирования, стадии экономического цикла, антициклическое налоговое регулирование, финансово-экономические результаты.

SUMMARY

Kostianaya O.V. Forming tools tax regulation with the cyclicity of economic development – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 - Money, Finance and Credit. - Kharkiv National Economic University named after Simon Kuznets, Kharkov, 2014.

The thesis is devoted to the development of theoretical concepts and methodological approaches to the formation of tax regulation of the economy of Ukraine, development of guidelines aimed at reducing the negative effects of cyclical economic development. The necessity of the proceedings of the tax regulation of the economy, taking into account its cyclical development. Formulated theoretical and methodological approach to determine the direction of tax regulation in Ukraine is relatively cyclical fluctuations of the economy based on differentiation of medium stages of economic cycles. The sequence of steps forming tools of countercyclical tax regulations. The expediency of introducing a progressive tax brackets income tax rate of 5%, 16% and 17.5% for small, medium and large enterprises respectively. A methodological support in order to assess the financial and economic results of the use of tools of countercyclical tax regulations.

Keywords: the cyclical nature of economic development, the tools of tax regulations, the stage of the economic cycle, countercyclical tax regulations, financial-economic results.

КОСТЯНА ОКСАНА ВІКТОРІВНА

**ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІКИ З УРАХУВАННЯМ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 04.02.2014 р. Формат 60x90 1/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 11

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»

Свідоцтво про держ. реєстрацію ю. о. А00 № 507350

61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.

Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96, 700-53-51, 714-34-26